

Međunarodni znanstveni skup: *Intelektualna povijest i hrvatska historiografija – stanje i perspektive*

Na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu 15. prosinca 2022. održana je međunarodna znanstvena konferencija „Intelektualna povijest i hrvatska historiografija – stanje i perspektive“. Održana je u zajedničkoj organizaciji Odsjeka za povijest Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu i Znanstvenog zavoda Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Kao što je očigledno iz samog naslova – fokus ove konferencije bila je disciplina intelektualne povijesti – prisutni su bili radovi koji žanrovski pripadaju intelektualnoj povijesti, ali i oni koji se bave promišljanjem same discipline. Sama disciplina intelektualne povijesti često se svrstavala zajedno s povijesti ideja ili koncepata (*begriffsgeschichte*), primjerice, prvi značajniji radovi intelektualne povijesti (anglofone historiografije) bili su objavljeni u poznatom časopisu *Journal of the History of Ideas*. Iako su teme istraživanja slične, intelektualna povijest i povijest koncepata metodički se razlikuju. Intelektualna povijest, za razliku od povijesti ideja, sagledava ideju u njezinom kontekstu: vremenu u kojem je nastala, uz osobe koje su na nju utjecale i političke, kulturne i druge prisutne okolnosti. Disciplina intelektualne povijesti popularnost u svijetu stekla je u drugoj polovici 20. stoljeća zahvaljujući školi intelektualne povijesti u Cambridgeu, dok u hrvatskoj historiografiji ona s vremenom tek nalazi više i više pobornika, a obol tome zasigurno su dali i izlagači na ovom događanju. Skup je predstavio dvadeset izlaganja, s ukupno dvadeset i dva sudionika, što je osiguralo cjelodnevni program i trajanje.

Konferencija je bila podijeljena u pet tematskih cjelina: *Uvodna predavanja međunarodnih izlagača, Historiografija, Metodologija, Epoha i Intelektualac*. Nakon svake od ovih tematskih cjelina uslijedila je rasprava te je svaka bila izrazito sadržajna. Jutarnji dio skupa započeo je Richad Whatmore, profesor instituta za intelektualnu povijest Sveučilišta St. Andrews u Škotskoj. Njegovo uvodno izlaganje *Is There a Future for the Cambridge School of Intellectual History?* provelo nas je tradicijom velikana te škole intelektualne povijesti, poput Quentina Skinnera, Johna Dunna i Johna Pococka. Škola u Cambridgeu upravo je u anglofonoj historiografiji popularizirala intelektualnu povijest, međutim kao što navodi profesor Whatmore, ona je uvijek bila na meti raznih kri-

tičara. Škola je djelovala u izrazito kontekstualističkom modelu interpretacije stavljajući važnost na intelektualnu pozadinu problema kojim se bavi. Kritičari su često prigovarali pretjeran fokus na apstraktnu razinu ideja, nedovoljan pogled na materijalni svijet i dokaze, kao i da škola odbija istočne ili druge nezapadne doprinose Intelektualnoj historiji. Richard Whatmore u svom izlaganju iznosi dvije važne teze: kao prvo, da je u Cambridgeškoj školi uvijek postojao rascjep u shvaćanju intelektualne povijesti među njenim nositeljima, tj. pluralizam teorija u suštini. Kao drugo, on tvrdi da je pristup te škole u današnje vrijeme relevantniji nego do sad. Nastavak uvodnih predavanja pružio je James M. Robertson sa sveučilišta California – Irvine. Njegovo izlaganje *Meditating spaces: On the scales of Yugoslav socialist thought* uvelo nas je u problematiku kreiranja supranacionalnih imaginarija prostora, prikazanih na hrvatskoj publici poznatom primjeru socijalističke Jugoslavije. Tvrdi kako su povijesti supranacionalnih ujedinjenja jugoistočne Europe, pa samim time i Jugoslavije, uvijek istraživači pristupali s pozicije nacionalnih država. U tom slučaju, a i u drugima, zalaže se za novu vrstu sagledavanja globalnog aspekta, kao metodologije intelektualne povijesti: globalno ne kao razina usporedbe ili doseg neke intelektualne mobilnosti, već kao modus razmišljanja povijesnih aktera.

Blok tematskih cjelina započeo je naslovom *Historiografija*, u kojem smo imali priliku slušati razmatranja o stanju intelektualne povijesti unutar same hrvatske historiografije, ali i samorefleksiju o hrvatskoj historiografiji i njenim dosezima. Upravo je time započeo Branimir Janković radom *Kako prakticiramo intelektualnu povijest u hrvatskoj historiografiji?*. U njemu su pružena promišljanja o poziciji discipline intelektualne povijesti, njene mogućnosti kao istraživačke teme u kontekstu komparacije sa širim regionalnim i globalnim okvirima te propitkivanje dominantnog pristupa intelektualne povijesti u domaćoj historiografiji. Autor identificira dva dominantna pristupa unutar same discipline: povijest ideja ili intelektualna povijest i povijest intelektualaca: kategorije u koje možemo svrstati i izlaganja na ovoj konferenciji. Drugo u nizu bilo je zajedničko izlaganje Tomislava Brandolice i Filipa Šimetina Šegvića naslova *Kako iz kule bjelokosne djeluju zatvoreni vrtovi hrvatske historiografije ili o fantomskoj prijetnji ahistorizma?*. U njemu smo čuli postanak i život teze ahistoričnosti unutar hrvatske historiografije te glavne rasprave koje su se o njoj vodile od 1960-ih godina u čemu su sudjelovali tadašnji vodeći hrvatski povjesničari. No, više od toga, raspravljano je i o njenoj utemeljenosti i održivosti. Ovo izlaganje pokazuje temu povijesti historiografije kao bogato izvorište ne

samo za proučavanje struke, već zapravo brojnih tema koje to nadilaze, a zalaze u prostor intelektualne povijesti. Uslijedilo je još jedno zajedničko izlaganje, ovaj put o tematici ženske povijesti. Andrea Feldman i Marijana Kardum predstavile su izlaganje, koje pokriva dugoročniji istoimeni projekt na kojem rade, pod naslovom *Moderne misleće žene: intelektualna povijest žena*. Istražujući intelektualne profile odabranih primjera žena u povijesti hrvatske misli, nastoje prvo prikazati primjere poznatih ili manje poznatih žena i njihovog intelektualnog doprinosa. Osim toga, projekt može pružiti uvid u širu raspravu o položaju žena unutar hrvatskog društva. *Izlaganje Primjena digitalnih platformi u historijskoj znanosti: primjer intelektualnohistorijskog istraživanja* Vinka Kovača dalo nam je uvid u alate „dvadeset i prvog stoljeća“ koji stoje na raspolaganju modernom povjesničaru. Predstavivši niz korisnih računalnih programa, objasnio je njihovu primjenu na disciplinu intelektualne povijesti omogućivši lakšu kvantifikaciju, kvalifikaciju, korelaciju i vizualizaciju prikupljenih podataka, omogućivši kvantitativna istraživanja i prezentiranje njihovih rezultata, na način koji je prije pojave ovih alata bio mnogo kompleksniji.

Pod sekcijom naslovljenom *Metodologija* započeli smo izlaganjem Mihaele Marić *Memoarski zapisi kao izvori za istraživanje intelektualne povijesti*. Memoari kao povijesni izvori izuzetno su pogodni za istraživanje intelektualne historije s obzirom na intimniju narav koja pomaže pri razumijevanju autorova shvaćanja povijesnih događaja i procesa u njegovom vremenu. Autorica je zaključila nizom opaski kojih treba imati na umu prilikom istraživanja memoarskih zapisa kao povijesnog izvora. Tomislav Anić izlaganjem *Intelektualna i/ili kulturna povijest: primjer kolegija „Čitanje povijesti: umjetnost kao ogledalo politike 20. stoljeća* pružio nam je jedinstvenu perspektivu u obrađivanje kompleksne tematike intelektualne povijesti na primjeru fakultetskog kolegija. Prikazao je težnju koja se stavlja na literarna djela i memorabilije, ali i pozornost koja je bila usmjerena na odnos vlasti prema slobodi umjetničkog istraživanja u 20. stoljeću. *Ideja zaštite okoliša u Jugoslaviji* spada u ekohistorijski dio intelektualne povijesti, kao njezin važan (u novije vrijeme sve značajniji) dio. Izlagač Hrvoje Petrić, čijem istraživačkom interesu ekohistorija i inače pripada, pokazao je kako se razvijala svijest o potrebi zaštite okoliša u socijalističkoj Jugoslaviji. Povijest medicine, pogotovo njezina intelektualna analiza u hrvatskoj historiografiji nije tema na koju se često nalazi. Upravo uzevši to u obzir, izlaganje Marka Kolića *Intelektualna povijest i hrvatska povijest medicine: što je do sada napravljeno i kako dalje?* vrijedno je u kontekstu prikaza historio-

grafije intelektualne analize medicinske znanosti. Tematsku cjelinu zaokružuje Nikolina Šimetin Šegvić referatom *Moderna arhitektura kao intelektualna povijest?* u kojem autorica upozorava na trend povjesničara koji su od 1970-ih povezivali kulturnu, intelektualnu povijest, te uzeli arhitekturu kao referentnu točku spajanja svih tih aspekata s duhom vremena. Isto tako ističe važnost intelektualne povijesti u razumijevanju i praćenju moderne arhitekture 20. stoljeća putem ideja koje su oblikovale.

Nakon kraće pauze za ručak, rad na konferenciji nastavio se izlaganjima u cjelini *Epoha*. Početno predavanje ove sekcije pružio je Luka Špoljarić u čijem izlaganju *Hrvatske zemlje i širenje humanističkog pokreta: k novoj interpretaciji* nalazimo odmak od modernog i suvremenog perioda istraživanja intelektualne povijesti. U svom radu pružio nam je uvid u novi metodološki aspekt proučavanja humanizma. Naime, spominje prestanak pristupanju toj epohi iz aspekta književne povijesti ideja, već iz kuta povijesti ideja pogotovo dajući važnost dosad manje poznatim autorima i njihovom radu. Metodološku promjenu koja se dogodila odmakom od kulturne/književne povijesti k intelektualnoj u proučavanju humanizma možemo pratiti i na fenomenu *self-fashioninga* (termina skovanog u istraživanju engleske renesanse Stephena Greenblatta), na što je upozorila Antea Tokić izlaganjem pod naslovom *Prilog proučavanju estetizacije života u Fin de Siecle Rusiji*. Autorica je predstavila originalan model unutar kojega nalazi isprepletene uzroke i uzore ruskog autohtonog fenomena *žiznjetvorčestva*, tj. pretvaranja vlastitog života u umjetničko djelo. Povijest misli (*History of Thought*) specifična je grana šire discipline intelektualne povijesti. Upravo predavanje Zvezdane Sikirić Assouline *Intelektualno-historijski kontekst debata o disciplini u školama u drugoj polovici 19. stoljeća* pruža uvid u sukob konzervativne i liberalne misli koji se ogledao na planu debate o obrazovanju na području Habsburške monarhije druge polovice 19. stoljeća. U trend preispitivanja dotadašnjih ishodnica obrazovanja upravo u ovom razdoblju uključuje se i hrvatska intelektualna elita, a upravo ovo izlaganje prati tijekove i rezultate tog procesa. Neodvojivost intelektualne povijesti od povijesti ideja, a samim time nužnost interdisciplinarnog pristupa prema filozofiji, pokazao je u svom izlaganju Marko Kardum s temom *Ideje Bečkog kruga između filozofskih koncepta i povijesnoga konteksta*. Ova nužna povezanost posebice oko ideje i konteksta, upravo je zato često u metodološkom sukobu. Marko Kardum je pitanja povezanosti i sukoba filozofije i povijesti ispitao i prikazao na primjeru

ideja tzv. *Bečkog kruga*. Kao predstavljanje njegove nadolazeće studije o istoj temi, Dino Staničić izlagao je referat *Dvostruka optika: intelektualna i kulturna povijest o razvoju ideje Jugoslavenstva u Zagrebu tijekom Prvog svjetskog rata*. Prezentirajući fenomen pojave i razvoja ideje jugoslavenstva u Zagrebu na književnom, likovnom i glazbenom području, autor daje važnost upozorenju o metodološkim promjenama u proučavanju intelektualne povijesti ove epohe. Treba napomenuti da se prethodno intelektualna povijest razdvajala od kulturne povijesti što je neophodno vodilo marginalizaciji intelektualne naspram kulturne historije. U novijem razdoblju, što i autor ovog izlaganja primjenjuje na svom radu, postoje tendencije razmatranja kulturne i intelektualne povijesti kao zajedničke, komplementarne discipline. Proces metodologije koji se prvo pojavio u inozemnoj historiografiji, ovim izlaganjem dobiva još jedno uporište i na području hrvatske povijesne znanosti. Sagledavajući rusku povijest još jednom, ovaj put iz drugačije perspektive, slušali smo tijekom izlaganja Martina Previšića *Lenjinova revizija Marxa: Što da se radi? (1902) – intelektualni temelj boljševizma* koje još jednom pruža uvid u aktivnost intelektualca pojedinca i njegov utjecaj na komunističku misao, ideologiju koja je bila dominantna velikim dijelom 20. stoljeća. Marxova filozofija komunizma prvi put je bila revidirana radovima Eduarda Bernsteina čiju su misao boljševici odbili kao „preblagu“. Lenjinova intelektualna aktivnost zanimljiva je s obzirom na to da, iako se i on bavio revizijom Marxa i njegovom adaptacijom na rusko područje, ipak zadržava status dogmatskog i dosljednog sljedbenika originalne marksističke misli.

Tematska cjelina *Intelektualac*, koja je zaokružila konferenciju kao posljednja, pružila nam je uvid u jednu od tradicionalnih načina promatranja (i pisanja) intelektualne historije, a to je biografski model analize pojedinog intelektualca. Izlaganje Mirjane Matijević Sokol pod naslovom *Toma Arhiđakon Splitskičanin – intelektualac 13. stoljeća*, predstavlja portret mislećeg čovjeka srednjeg vijeka, samo po sebi intrigantno s obzirom na to da se intelektualna historija uglavnom fokusira na recentnija razdoblja (koja i s više izvora zapravo omogućuju podobnije istraživanje intelektualca i pisanje njegove intelektualne biografije). Nadalje, u rasporedu su bila i izlaganja Vlatka Smiljanića *Intelektualna ishodišta Mirka Danijela Bogdanića (1760. – 1802.)* te Jure Trutanića naslovljeno *Djela Bogdana Radice kao izvor za istraživanje intelektualne povijesti: primjer splitskog intelektualnog života u prvim godinama Kraljevine SHS*. Vlatko

Smiljanić predstavio je slučaj znanstvenika 18. stoljeća čime smo dobili uvid u kontekstualizaciju hrvatskih zemalja za vrijeme razdoblja prosvjetiteljstva: upravo u biografskim analizama jedne osobe i njenih intelektualnih ishodišta u pokretu važnom za znanstvenu povijest tadašnje Europe. Izlaganje Jure Trutanića, kao i prethodno, koristi primjer jednog intelektualca kako bi se prikazala ishodišta intelektualne scene jednog područja. Upravo Bogdan Radica referentan je primjer za splitsku intelektualnu scenu 20. stoljeća, kao osoba koja je dio te scene, ali koja je isto tako značajan dio života provela u emigraciji sagledavajući događanja „izvana“. Promatrajući Radicu i njegova djela, dobivamo uvid strujanja splitskih intelektualaca među političkim opcijama i idejama toga doba. Nakon ovog izlaganja, uslijedila je završna diskusija na kojoj su raspravljena mišljenja i zaključci proizašli iz rada ovog skupa. Samim time, skup je i službeno okončan.

Intelektualna historija, kao što je u svom izlaganju napomenuo Branimir Janković, uglavnom ima dva pravca. Prvo, autor može pisati o povijesti ideja ili nekom intelektualnom fenomenu ili se baviti biografijom (ili biografijama) određenog intelektualca. Većina izlaganja ove konferencije žanrovski bi se potencijalno mogla grupirati u jednu od tih dviju kategorija, međutim to bi bio nepravedan redukcionizam autora i njihovih radova. Naime, kao što je očigledno iz izlaganja, sagledavajući knjigu sažetaka, a nadam se i ovog prikaza, većina autora nije se isključivo zadržala na svojoj užoj temi, već je skoro svatko pokušao ponuditi uvid u novu metodologiju određenih dijelova intelektualne historije, nova istraživačka pitanja koja se nameću, korištenje dostignuća inozemne historiografije kako bi obasjali hrvatski kontekst ili druge (samo)refleksije domaće historiografije. Imajući to na umu, bitno je napomenuti kako je zajednički rad svih sudionika skupa prošao ne samo sudjelujući u temama izlaganja, već i u općenitom promišljanju metoda intelektualne povijesti, njenom dosegu i mogućnostima, kao i najvažnijem pitanju: „Što intelektualna historija zapravo jest i koja je njezina svrha?“. Kao i za većinu teorija i koncepata unutar same povijesti, nezahvalno bi bilo iznositi konačne definicije i zaključke proizašle iz rasprave, ali možemo konkretno zaključiti da status intelektualne historije unutar hrvatske historiografije ima sve privilegiraniji položaj što događanja poput ovog skupa sve više afirmiraju.

Ivan Buljević